

Književna poročila.

V.

Die Einfälle der Türken in Krain und Istrien.

Von Franz Levec, Laibach 1891. 58 str. (poseben odtisek iz letošnjega programa tukajšnje velike realke).

Turški bôji so od nekdanj najljubši predmet slovenskim zgodovinarjem in to po pravici, zakaj za turških napadov se je v Slovencih najbolj vzbudila národna samozavést. Turki so Slovence prisilili, da so se začeli čutiti za poseben národ, in slovenske dežele (Kranjsko, Štajersko, Koroško in Goriško) so takrat skupno delovale proti skupnemu sovražniku. Dasi politiški že razkosane, vendar so čutile omenjene dežele, da jih veže národnostna vez in zgodovinsko jedinstvo. Dokler ni bilo skupne nevarnosti, hodila je vsaka omenjenih deželá svojim pótem; kadar pa so začeli Turki pretiti vsem slovenskim deželam, spomnile so se zopet nekdanje jedinstvi in začele sklicevati skupne deželne zbornice tudi proti volji vladarjevi, kakor n. pr. dné 17. vinotoka 1462. leta v Lipnici. Vez avstrijskih deželá z nemško državo je bila takrat še zelo šibka, bolj le zunanja, zasnovana po osebi vladarjevi. Zató se nemški državi nikakor niso videli nevarni turški napadi, nego prepustila je Friderika III. »podedovanim deželam«, naj si samé pomagajo, kakor vedó in znajo. Vendar tudi med »podedovanimi deželami« se je prava Avstrija (gorenja in dolnja) le malo menila za turški bič in to tem bolj, ker ji je vladal Friderikov brat Albreht, pozneje pa večinoma ogerski kralj Matijaž Korvin.

Ostale so torej jedino le slovenske dežele najbolj prizadete; pomagati so si morale samé, ker od vladarja in države ni bilo pričakovati pomoči. Zató pa se je prebudila národna samozavést, in kmet kakor plemič sta se začela čutiti uda iste domovine, katero treba braniti s krvjó. Mnogo so pomagali k temu národnemu prebujenju tudi hrvaški in srbski »uskoki«, ki so pribežali na Kranjsko in Štajersko ter ondu jeli voditi vso obrambo Slovencev proti Turkom, kakor n. pr. óni »vitez Marko iz Klisa« (pri Spletu), katerega so uporni kmetje leta 1515. v Bréžicah ubili (Mittheilungen des hist. Ver. f. Steiermark, XXXIX., 10, opazka 1). Kmetje, ki so se naučili proti Turkom vihteti meč in prožiti loke, hoteli so poskušati moč tega orodja tudi proti svojim krivičnim tlačiteljem, in zató so bili najhujši kmetski upori ravno za turških bôjev. Ta prebujena národna samozavést je pognala tudi najlepše cvetke národnega pesništva slovenskega in pripravila pot književnemu delovanju, ki se je začelo v polovici XVI. stoletja v národu našem.

Nihče se torej ne bode čudil, ako se je tudi prof. Levec lotil tega toli priljubljenega predmeta, ki nam dokazuje, da imajo i Slovenci svojo zgodovino. Korenito učenó in s spretnim peresom je opisal prvih štiriindvajset turških napadov na Kranjsko in najst v Istro, ali bolje: na Primorsko sploh. Prvi napadi iz let 1397., 1408. in 1418. so dvojbeni, ali vsaj ne popolnoma dokazani, zato se morda venderle nekoliko „sile“ dela (str. 4.) nekaterim dokazilnim poročilom starih, ne istodobnih pisateljev. Tudi napad iz leta 1425. ali 1429., posebno pa óni iz leta 1431., zeló je temen, takó da pred letom 1469. ne vemo ničesar izvestnega o turški sili. To je tudi popolnoma umevno, ker je do leta 1461. stalo še kraljevstvo bosensko, ki je vsaj nekoliko branilo, da se večje čete niso mogle razliti po slovenskih deželah. Toda ko je pala Bosna, bila je nevarnost za Kranjsko in sosedne dežele kàr očita, in zato vidimo, da so se začele leta 1462. skupno posvetovati o skupni obrambi, in zato je tudi cesar Friderik III. leta 1463. zapovedal kranjskim mestom, naj se utrdé kàr najhitreje. Kakó potrebne so bile te naredbe, pokazali so dogodki leta 1469., ko so Turki kàr v treh oddelkih preplavili Kranjsko.

Gledé na porabo virov in sestavo pojedinih poročil je Levčev spis jako natančen in korenit. Pisatelj ni samó porabil večjih kronik in zgodovinskih del, nego še celó male vesti iz časniških podlistkov in zasebnih listov. Posebno značilni so mnogi citati starejših pisateljev, ki rabijo drastiške izraze o Turkih, kakor n. pr. „pöse Hundt, ertzverwigte Raub- und Mord-Vögel“ i. t. d. Zaradi natančnosti in popolnosti se mora prištevati Levčev spis prvim zgodovinskim delom. Dà, po nekod je celó prenatančen, ker podaja stvari, ki pripadajo obči zgodovini, kakor n. pr. od polovice sedme do polovice devete strani.

Pomot ne bodemo iskali v takó temeljitem spisu. Samó na stráni 16., opazka 4. je napačno kombinirano, da je „castrum Grez“ Velika Gorica pri Zagrebu. „Grez, Grech, Kerec“ je novo kraljevsko mesto, ki je nastalo v XIII. stoletji na desnem bregu Medveščaka (tam, kjer je sedaj górenje mesto zagrebško), nasproti starejši občini „Kaptol“, kjer so bivali kanoniki (Klaić, Opis zemalja str. 51.).

Gledé na topografijo taborov bodi omenjeno, da je tudi v dovski občini (proti Rutom) kraj Tabor, in sicer je to na katastralni mapi z besedo „Tabre“ (na tabre) zaznamenovani vrhunec 1153 m specijalne karte na zapadni stráni gozda Bélice. Nasproti pa je dvojbeno, ali je na Šentviški góri kdàj stal tabor. Tamošnji zaselek se imenuje Daber (Tolminci dobro razločujejo *t* in *d*), in mogoče je, da to ime prihaja od besede „debro“ = die Schlucht. Na Tolminskem sploh ni taborov.

Tukaj ocenjeni spis nima nikakega uvoda in zato sedaj še ne vemo, kaj namerja g. pisatelj ž njim; vendar stoji v začetku delca „A. Die ersten Einfälle bis zum Tode Friedrichs III.“ Iz tega lahko sklepamo, da bode g. pisatelj v prihodnjih letnikih nadaljeval svoje delo in takisto korenito opisal tudi poznejše turške napade. Le škoda, da mu ne bode dosti moči misliti na slovensko leposlovno/književnost, katero bi sicer toli lahko bogatil z marsikaterimi spisi.

S. R.

VI.

H. F. Bidermann, Steiermarks Beziehungen zum kroatisch-slavon. Königreich im XVI. und XVII. Jahrhundert.

Takó slôve poseben odtisek (125 strani) iz letošnjih izvestij zgodovinskega društva za Štajersko. V njem razpravlja g. pisatelj, kakó je nastala in kakó se je razvila takoimenovana „slavonska“ (recte slovenska) gránica. Kakor so Kranjci ustanovili in vzdrževali „hrvaško“ gránico, takó so Štajerci postavili stalno brambo na „slavonski“ zemlji. Skrbeli so potem za oboroženje in živež graničarjev, sezidali so jim varne in utrjene tabore ter jim dajali izkušene zapovednike. Do leta 1553. so vzdrževali Štajerci le v posameznih trdnjavah svoje posadke, pozneje pa so po nasvetu Ungnadovem razširili obrambeno zemljišče in osnovali vso „slavonsko“ gránico. Pomnožili so tudi graničarje in uredili njih poveljništvo. Zató je bilo treba mnogo denarja, in mnogokrat so morali Štajerci prav globoko seči v žep, da so vzdržali svojo ustanovitev. In še navzlic tem žrtvam je bila „slavonska“ gránica mnogokrat v nevarnosti, da prestane, zlasti ker so ji bili domačini samí nasprotni. H koncu razpravlja g. pisatelj še mejne prepire Štajercev in Hrvatov v okolici Bréžic, Pišec, Bizeljskega, Kozjega, Podčetrka in Rogatca. Leta 1614. je izpremenila Sotla svoj tok, in tri vasi (Prosinec, Čemehovec in Volčjak), ki so bile prej štajerske, pripadle so Hrvaškemu. Tudi v Medjimurji si je prisvojil grof Zrinjski devet vasij, ki so nekdam pripadale gosposčini lutomerški. Dá, Krčelić (Hist. Eccl. Zagrab.) je zahteval leta 1584., naj se tudi Metlika, Črnomelj in Kočevje, stari deli trojedine kraljevine, „integre regno incorporantur.“ Ta strokovnjaški spis bodi vsem priporočen, ki se zanimajo za razmerje Slovencev in Hrvatov.

S. R.